УДК:
321.7:347.23

Оригинални
научни рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW
Година (XXII) IX, vol=24
Бр. 2 / 2010.
стр. 217-234.

Драган Ж. Марковић[*]
Институт за политичке студије, Београд

ДЕМОКРАТИЗАЦИЈА СВОЈИНСКИХ ОДНОСА КАО ПРЕТПОСТАВКА РАЗВОЈА ДЕМОКРАТСКОГ ДРУШТВА

Сажетак

Основни циљ рада је да аргументовано покаже да развој демократског друштва није могућ без демократизације својинских односа. Закључује се: да се демократизација друштва и политичких институција у Србији не може замислити без суштинске промене својинских односа; да савремена демократизација својинских односа кроз развијање радничког акционарства, деоничарства и задругарства има за циљ да путем побољшања својинског статуса произвођача повећа њихову мотивацију која је основни чинилац економске ефикасности у свим историјским условима; да економско и друштвено пропадање Србије може зауставити једино демократизација својинских односа која подразумева да најшири слојеви становништва управљају друштвеном репродукцијом што је и основна претпоставка демократизације политичких институција и развоја демократског друштва. У раду је коришћен теоријски проверен научни метод и одговарајућа научна литература.

Кључне речи: демократизација; својински односи; политичке институције

Карактер политичких институција и друштвени односи одувек су били у директној зависности од карактера својинских односа. Промена својинских односа увек је представљала прекретни-

* Виши аучни сарадник у ИПС, Београд

цу у развоју друштва, а посебно политичких институција. „У свим друштвеним системима друштвени односи, у крајњој линији, овисе од својинских односа, а од ових вршење власти и одлучивање. Ко је субјект владајућих својинских односа, који господари продукционим односима, тај управља друштвом“.[1)] Демократизација друштва и политичких институција у Србији не може се, стога, ни замислити без суштинске промене својинских односа.

Као светски феномен, подржављење приватне својине представља несумњиво законит историјски процес свесног овладавања токовима друштвене репродукције који је довео до убрзаног развоја не само развијених земаља, већ и оних које су прилично заостале у развоју. У развијеним западним земљама „...монополска структура и државна интервенција омогућиле су да се стопа акумулације у послератном периоду повећа два до два и по пута у поређењу са стопом између два рата...“[2)], док је „...драконским методима и огромним улагањима СССР постао индустријска велесила у периоду од само десет година - и то је постигао много брже но и једна друга земља у историји Европе“.[3)] На сличан начин убрзаван је развој Кине, Југославије и читавог низа неразвијених земаља Азије, Африке и Латинске Америке после извршене национализације приватног капитала.

До убрзаног развоја многих земаља дошло је, међутим, због велике концентрације капитала којим се могло плански располагати, а не због саме природе државног власништва које је лишавало непосредне произвођаче економске мотивације и тиме од самог почетка долазило у сукоб са развојним економским тенденцијама. Недостатак економске мотивације држава је покушавала надоместити разноразним административним и политичким мерама. Пошто се економска мотивација ничим није могла адекватно надоместити, административно руковођење привредом западало је у све дубљу кризу, па су се само „...неискоришћени капацитети у америчкој индустрији повећавали овако: 1954. године 10%, 1958. год. 20%, почетком 1961. год. 23%...“[4)], док се у „...Јапану због великих губитака из године у годину, који се покривају из државног буџета,

1) Др Мијо Царевић, „Југославија између етатизма и самоуправљања“, *Глас*, Бања Лука, 1987, стр. 293.

2) В. Миленковић, *Рад и капитал на западу,* Седма сила, Београд, 1965, стр. 25.

3) *Савремени свет,* Вук Караџић – Рад, Београд, 1983, стр. 274.

4) В. Миленковић, исто, стр. 20.

жељезнице у јавним расправама наводе као пример неуспјеха државног управљања привредом".[5)]

Тамо где је државно руковођење било обухватније, као у земљама тоталитарног етатизма, криза је попримила катастрофалне размере. Државна својина је у комунистичком покрету изједначавана са друштвеном својином и проглашавана за њен највиши облик, а пошто је држава остала одвојена од друштва, идеологија државне својине представљала је лажну маску за прикривање бирократске самовоље у располагању друштвеном имовином. Зато је економски и политички систем заснован на државно-својинском монополу и доживео потпуни слом. Југословенски покушај да се самоуправљањем превазиђу негативности етатистичког система доживео је неуспех, пре свега, због тога што је државно власништво политичким декретима само формално транспоновано у друштвено власништво, које је без индивидуализације својинског субјективитета остало под апсолутном доминацијом државе.

Без индивидуализације својинског субјективитета није могло бити стварног подруштвљавања државног власништва, па ни стварне трансформације отуђеног државног управљања у самоуправљање. Уколико није постојао субјект власништва, појединац није могао постати ни субјект управљања. Иза формалног самоуправљања стајало је аутократско управљање државе. Располажући вишком вредности, држава је располагала целокупним средствима друштвене репродукције и вршила укупну друштвену прерасподелу. И у расподели средстава личне потрошње главну улогу имала је држава тако да радници фактички нису располагали ни средствима личне потрошње а камоли укупним средствима и резултатима сопственог рада. „Показало се да се радним колективима „не исплати" веће залагање, боље пословање и већи резултати у раду јер им заједница тј. држава системом пореза и разних доприноса захвата највећи дио тога повећаног дохотка. Заправо, постојећи систем био је скројен за просјечне колективе помажући онима који заостају, а одузимајући онима који се истичу у раду. Многи колективи који су постизали велике резултате нису прошли много боље од оних који су пословали слабије".[6)]

5) Драго Бувач, *Анатомија јапанског успеха,* Глобус, Загреб, 1982, стр. 89.

6) Душан Биланџић, *Хисторија Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, Главни процеси 1918-1985*, Школска књига, Загреб, 1985, стр. 244/5.

На таквој својинској основи формално конституисано самоуправљање остало ја на маргинама отуђеног државног управљања. Према томе, друштвена својина и самоуправљање нису могли бити генератори економске и друштвене кризе СФРЈ, јер објективно нису ни постојали. Стварно је постојало аутократско државно управљање засновано на државном власништву заоденутом у самоуправно рухо. Главни узрок кризе била је илузија да упоредо са самоуправљањем може егзистирати и владавина бирократије. Кад се показало да то двојство није остваривo, а постојећи аутократски режим неодржив, појавиле су се тежње за реприватизацијом и реетатизацијом.

Другачије тежње нису могле ни доћи до изражаја имајући у виду да су у реформе кренули сами носиоци ауторитарне власти који су одувек били главни генератори кризе. Реприватизација и реетатизација представљале су једину узданицу одржања аутократске власти. Стога није ни чудно што се реприватизација друштвеног власништва одвијала без великих потреса, јер се суштински ништа није променило у својинским односима. Без обзира на формално-правна овлашћења, партијско-државна бирократија је била и остала стварни поседник друштвеног капитала, концентришући у својим рукама својински и политички субјективитет. Ако је раније државно власништво формално транспоновано у друштвено, сада је у току само обрнут процес, и ако су раније припадници владајуће елите само групно располагали друштвеним капиталом, сада њиме располажу и приватно претварајући га на разне начине у сопствено власништво. Својинска трансформација се у Србији „великим делом изродила у беспримерну пљачку друштвене својине која представља велику економску вредност стварану у току пола века.“[7] Преко управљачког монопола владајуће елите, друштвени капитал се „претаче на рачуне приватних предузећа нове богаташке класе, над чијим „пословањем“ не постоји никаква јавна односно државна контрола“.[8] Успостављен је „систем економских монопола који, углавном, функционишу на шпекулативној основи, у интересу уских политичких, трговачких и финансијских кругова под строгом контролом самог врха владајуће државне и страначке елите“.[9]

7) Слободан Вучетић, *Приватизована држава* „Стубови културе“, Београд, 1996, стр. 17.

8) Исто, стр. 18.

9) Исто, стр. 19.

Произвођачке класе су, при том, и даље у позицији експлоатисаних не осећајући разлику између државног и приватног капитала. Зато су ситносопственичко и државно власништво, без обзира на њихову превазиђеност, постали окосница програмских опредељења аутократски оријентисаних, како владајућих тако и опозиционих странака у Србији.

Креатори својинске трансформације нису имали за циљ просперитет целе друштвене заједнице, већ лично богаћење. Дошло је до „широке криминилизације привредног живота, за шта кључну одговорност сносе многи припадници политичке елите и државне извршно-управне структуре који су у спрези са разним „вештим људима", новим „бизнисменима", личним и страначким пријатељима. Тако је дошло до широко распрострањене појаве коруптивног издавања извозних и увозних дозвола, продаје девиза по званичном , троструко нижем курсу од реалног, тј. тржишног, успостављања монополског положаја појединих предузећа односно њихових власника и директора, неврађања узетих кредита, неплаћања царинских дажбина, пореза и сл. На тај начин је настала изузетно богата „нова елита" и социјална беда огромне већине становништва".[10)]

Тежњама „нове елите" за реприватизацијом, односно за очувањем сопствене аутократске власти, изузетно погодује тешка економска ситуација, која више одговара аутократским него демократским тежњама, и одсуство организованог демократског покрета са алтернативом - демократским тежњама, за чије испољавање у аутократским режимима не постоје одговарајући услови. Да су се појавиле организоване демократске снаге, својинска трансформација би имала за циљ богаћење целог народа, а не само појединаца и сигурно би кренула у оном смеру којим је социјализација приватног власништва у развијеним државама већ одавно кренула.[11)] Савремена демократизација својинских односа кроз развијање радничког акционарства, деоничарства и задругарства има за циљ да путем побољшања својинског статуса произвођача повећа њи-

10) Исто, стр. 82/3.

11) „Демократија може опстати као *јединство еманципаторског покрета и поретка,* онога што је креће напред и што јој даје стабилност, синтеза делотворности и партиципације грађана у доношењу важних политичких одлука, слободе и социјалне правде, знања и морала". (Зоран Видојевић, „Историјски биланс и будућност демократије", *Српска политичка мисао*, бр. 3/2009)

хову мотивацију која је основни чинилац економске ефикасности у свим историјским условима.

Развијање задругарства може бити један од главних покретача препорода Србије. Међутим, да би се задругарство несметано развијало неопходно је путем индивидуализације својинског субјективитета целокупну имовину задруге трансформисати у уделе задругара. Састављена од својинских удела, задружна имовина је истовремено и индивидуално и заједничко власништво задругара, чиме се превазилази традиционална супротстављеност приватног и колективног власништва. Задругар је „...са осталим задругарима сувласник земље, зграда, машина, лађа и свега што једна задруга има, али члан задруге увек остаје приватни сопственик, истински појединац у великој удеоничарској имовини...“ и „...може у свако доба тражити повраћај своје имовине“.[12)]

Насупрот томе, у једном делу задружног покрета задругарима је ускраћено право својинског субјективитета, што је оправдавано тезом о наводној заштити задружног власништва, и, у вези с тим, недељивости задружних фондова. То је за резултат имало готово потпуну демотивацију задругара за увећавање задружне имовине, као и општу незаинтересованост за унапређивање рада и пословања задруге.

Апсурдност заштите задружне својине од задругара најбољи је доказ њене отуђености, којом је изокренута у своју супротност и фактички претворена у својину задружне бирократије као продужене руке државне управе. Ако задружну имовину стварају сами задругари, чије би власништво она могла да буде него њихово сопствено, и ко би је боље од њих самих могао чувати и сачувати? Искуство је показало да је она управо под заштитом државе угрожавана и узурпирана. Сходно томе, и у Србији је задружна имовина дуго третирана као отуђено друштвено, а у суштини државно власништво, што се може сматрати главним узроком катастрофалног друштвеног пада изворног задругарства. Пошто држава не третира задружну имовину као власништво задругара, ни задругари је не третирају као своје него као туђе власништво, те се према њој тако и односе.

Цела задруга се на тај начин поставља као отуђена друштвена институција, која се према задругарима тако и односи, потпуно негирајући изворна задружна начела. Без обзира на формално де-

12) Др Џемс Питер Ворбас, *Задружна демократија,* Задружна штампарија, 1935, стр. 141.

мократска права управљања задругом, задружном имовином практично располаже директор задруге, који је на тај начин приватизује иако на то нема формално право.

Права задруга је слободна и самостална заједница удружених привредника, који на заједничким пословима деле и заједнички ризик. Стога њихов индивидуални удео у задружној имовини није независна и непроменљива, него зависна и променљива величина, која се повећава кад се, зависно од успешности рада и пословања задруге, њена имовина повећава, или смањује кад се смањује укупна имовина. У том погледу нема никакве разлике између унесених и у задрузи стечених удела, који су саставни делови јединствене задружне имовине.

Без обзира како су их стекли, задругари својим уделима треба да располажу индивидуално, а укупном имовином задруге заједнички јер је заједнички користе. А пошто се заједнички користи, имовина задруге је физички недељива иако је у својинском смислу идеално дељива. Њена недељивост није ни најмање угрожена тиме ако задружни удели мењају своје власнике уколико се пренос власништва врши унутар саме задруге, тј. са задругара на задругаре.

Јединство индивидуалног и колективног својинског субјективитета је основна кохезиона снага задруге, која задругаре без икакве спољашње присиле држи на окупу. При таквом заједништву сваки задругар је лично заинтересован да увећавањем свог удела увећава заједничку имовину, и да увећавањем укупне имовине задруге увећава и индивидуални удео у њој.

На томе се заснива двоструки интерес задругара: да што више улаже у задругу, и да заједничким радом и пословањем што више увећава свој удео у задружној имовини. А увећавање се врши по два основа: по основу самог удела, и по основу индивидуалног доприноса заједничком раду и пословању, из чега проистиче спрега интереса да се увећањем задружне имовине унапређују рад и пословање задруге, а унапређивањем заједничког рада и пословања увећава задружна имовина.

Зато је задружна својина изворна основа задружног привређивања, „...основни темељ узајамности и самопомоћи задругара у задрузи“. А „...с друге стране њена основна функција произилази из самих циљева удруживања задругара...“, да „...обезбеђује реали-

зацију њихових економских интереса...“, па је с обзиром на то „... извесно да без задружне својине нема ни правог задругарства“.[13)]

Неизоставни услов да задруга постане конкурентан облик економске концентрације слободних средстава, као битног чиниоца економског развоја, је да уложена средства и живи рад представљају основ присвајања новостворене вредности. Главна предност задругарства у односу на класично предузетништво јесте у томе што задругар у присвајању новостворене вредности учествује по оба основа чиме је, за разлику од акционара и деоничара, двоструко мотивисан: и као непосредни произвођач и као власник уложених средстава.

Самим удруживањем рад и средства, иако не престају бити индивидуално, постају колективно власништво задругара о коме они заједнички брину и којим заједнички располажу. Пошто је судбина сваког улога везана за судбину и пословање целе задруге, сваки задругар је максимално мотивисан да се ангажује у раду и пословању задруге и да заједно са осталим задругарима брине о развоју задруге као сопственом газдинству. На тај начин би општи ниво економске мотивације могао знатно надмашити економску мотивацију акционарства.

Највиши степен демократизације својински односа представља задружна својина која је истовремено и индивидуално и заједничко власништво задругара а стиче се еквивалентном расподелом новостворене вредности према доприносу живим и опредмећеним радом. Уколико се акционарско друштво шири и на присвајање живим радом, оно се у суштини изједначава са задружним власништвом а акционарство се трансформише у изворно задругарство.

Задружна начела у суштини искључују присвајање туђег пошто нико не може било какву корист да извлачи на туђ рачун. То подразумева да се расподела сваке заједничке користи, па и новостворене вредности врши према доприносу њеном стварању.

Пошто се задружно привређивање, којим се остварује било која корист задруге, заснива на заједничком раду и заједничким средствима задругара, за основу њене расподеле мора се узимати допринос и живим радом и уложеним средствима. Према томе се и расподела оствареног дохотка и задружне добити мора вршити

13) Др Видосав Главинић, прилог у зборнику *Сто година организованог задругарства код нас и у свету*, Задружни савез Југославије, Београд, 1995, стр. 165. и 171.

како према доприносу заједничком раду и пословању, тако и према величини удела у имовини задруге.

Допринос заједничком раду и пословању уложеним средствима сразмеран је величини удела у задружној имовини, коју ради самеравања треба изражавати у релативном износу. Што се у заједничком раду и пословању ангажују већа средства, већи су и ефекти њихове употребе, па је и допринос појединачних удела тим ефектима сразмеран њиховој величини.

Средства су, међутим, само потенцијални чинилац, који се мора активирати живим радом да би се нова вредност створила. Допринос живим радом мери се друштвено потребним, односно просечним радним временом, које се спонтано утврђује тржишном разменом, а организовано технолошко-економским нормативима и стандардима. Тиме се из основа искључује трошковни принцип, по којем се радни допринос привидно мери индивидуалним радним временом проведеним на послу, уместо стварним доприносом, односно квантумом стварно уложеног рада.

Помоћу друштвено потребног радног времена израженог нормативима и стандардима, допринос живим и опредмећеним радом може се свести на заједнички именитељ, којим се одређује укупан индивидуални допринос учесника у заједничком раду и пословању задруге. Тиме се задружна расподела потпуно објективизира искључивањем свих субјективних чинилаца, па и радних способности уколико оне нису изражене кроз радни учинак.

Расподела према укупном доприносу, и живим и опредмећеним радом, неопходна је нарочито из следећих разлога. Прво, расподелом само по једном основу нарушило би се задружно начело једнакости јер би из учешћа у задружној користи били искључени они чији се допринос не вреднује а на њихов рачун би незаслужено добијали они чији је допринос превреднован. Друго, вредновањем укупног доприноса увећава се радна и пословна мотивација, као основни чинилац продуктивности и укупне економије рада. И треће, подстиче се лични интерес и за већа улагања и за што веће пословне резултате задруге.

Ако у расподели учествују само према доприносу живим радом, задругари су незаинтересовани за улагања и развојне перспективе задруге, па стога и за издвајања у задружне фондове јер од тога не виде непосредну корист. Али расподела по основу живог рада не подстиче ни залагање на послу ако се не врши према стварном

доприносу. Основни узрок ниске продуктивности и пословне неефикасности задруга у земљама тзв. реалсоцијализма била је слаба радна и пословна мотивација задругара због одређивања зарада и других добитака према времену проведеном на послу, независно од радних и пословних резултата.

Привидно изгледа као да је време проведено на послу најобјективнија мера радног доприноса, прво, због тога што се може егзактно мерити, а друго, што се радним временом мери количина рада која је утрошена у производњу неког производа, чиме је одређена и његова економска вредност. Изгледало је да је најзад нађен прави начин расподеле према раду, али се показало да је време проведено на послу заправо најсубјективније мерило.

Нивелирањем према времену проведеном на послу стваран је само привид једнакости, а у ствари је легализована неједнака, неправедна и нестимулативна расподела, којом је дестимулисан радни и пословни елан. У томе лежи основни узрок деградације и економске неефикасности задругарства, а и „...најзначајнији разлог пропадања...“ првих „...задружних организација...“ у Србији „...налази се у систему поделе дохотка на „равне делове“ која није деловала стимулативно на чланове задруга“.[14)]

Да би се обезбедила радна и пословна мотивација задругара и запослених, расподела и присвајање економских резултата треба да се врше према стварном доприносу њиховом остваривању, без обзира у каквом облику се даје. У произвођачким задругама стварни допринос мери се уложеним радом и средствима задругара и запослених, а у потрошачко-услужним задругама, и величином пазара или вредности коришћених услуга.

Резултати пословања задруге расподељују се према стварном доприносу и преко нижих продајних цена, које задругаре подстичу на веће куповине у задрузи. Ко више купује, преко нижих цена аутоматски више добија кроз уштеде на куповини. Преко нижих продајних цена врши се у ствари индиректна расподела пословних добитака. То што би по обрачуну добио у новцу или у натури, задругар добија кроз уштеду у цени. Али без обзира да ли се врши у новцу или натури, и директна расподела се мора исказивати у вредносним величинама, да би се адекватно примењивало начело економске једнакости. Количина производа коју задругар добија

14) Проф. др. Зорка Вујатовић-Закић, *Кооп-менаџмент,* Дунав група – Дунав preving а. д., Београд, 2000, стр. 240.

као заслужени добитак, треба тачно да одговара његовом вредносном доприносу пословним резултатима задруге.

Кроз расподелу се истовремено врши и присвајање задружних добитака. Све што задругар у расподели добије, његово је индивидуално власништво којим суверено располаже. Колико ће издвојити у задружне фондове а колико у личну потрошњу, зависи од његовог личног опредељења, и било би неспојиво са задружним начелима да му то неко намеће јер се начело добровољности не своди на добровољно учлањивање у задругу већ подразумева и добровољан рад у њој, те слободно изјашњавање о свим питањима заједничког рада и пословања.

Ако се ради по задружним начелима, не треба сумњати да ће задругари део остварене добити добровољно издвајати у задружне фондове јер су они њихово, и лично и заједничко власништво. Сваким издвајањем увећава се индивидуални удео задругара у задружној имовини, на основу којег учествује у даљој расподели задружне добити, и којим лично располаже, суделујући истовремено у заједничком располагању целокупном задружном имовином.

Својински односи који почивају на задружним начелима су по својој природи демократски јер заједничко располагање подразумева и заједничко управљање задружном имовином. Задругари су стварни управљачи само уколико су стварни власници, што је лапидарно изражено и кроз слоган да „...задруга управља колективно приватном имовином својих задругара...“[15], која је истовремено и њихова колективна имовина.

Док се управљање приватним предузећем заснива само на приватном власништву, одакле проистиче њему својствена аутократичност, основу задружног управљања чини органско јединство власништва и рада као основног извора власништва. Пошто у задругу улажу и рад и средства или бар једно од тога, сви задругари су и власници и управљачи, али уколико је и живи рад основ присвајања, радници задругари су истовремено и сувласници задружне имовине.

Стварно располагање подразумева и стварно управљање задругара задружном имовином, због чега је задружна демократија у суштини непосредна власт задругара, која искључује било какво и било чије посредовање. Само као стварни својински субјект за-

15) Др Џемс Питер Ворбас, *Задружна демократија,* исто, стр. 142.

дружног власништва задругар може бити и стварни управљач задружном имовином, који неће дозволити да се она од њега отуђује. Задруга, према томе, није нека од задругара отуђена институција, већ је облик њиховог сопственог самоорганизовања. Зато је задружна демократија аутентични облик управљања задругом коме је туђ сваки аутократизам. Заснована на стварном својинском субјективитету, задружна демократија може постати најснажнији генератор не само економског развоја, већ и процеса демократизације друштва у целини.[16)]

Ако задругарство по економским потенцијама треба да се приближава акционарству, и акционарство по својој социјалној и друштвено-економској основи треба да се демократизацијом својинских односа приближава задругарству, као што је још Чарлс Фурие предсказао да „...нема потпуног јемства за крупно власништво све дотле док народ не постане ситан власник с купонима радничких дионица“.[17)] Данас су у многим, посебно развијеним земљама, не само професионални управљачи већ и радници, као поседници деоница и акција, сувласници великог, и све већег дела крупног капитала.

Акционарство радника као непосредних произвођача, значи поновно сједињавање свих основних компоненти својинског располагања: употребе, управљања и плодоуживања, односно интегралног коришћења својине. То сједињавање је у суштини деприватизација, а не реприватизација својине за коју се залажу аутократске владајуће структуре. Реприватизација државне својине у суштини не представља стварну демократизацију својинских односа, јер и државна као и приватна својина представља присвојен туђи рад.

Радничко акционарство је својина која се стиче сопственим радом и заједничка својина удружених радника. Акционарством радника индивидуално власништво се не укида него се, напротив, потврђује, јер као што пише Чарлс Фурие „...сиромах у Хармонији, ако посједује само дјелић дионице, једну двадесетину, власник је, као судионик, читавог кантона...“, јер „... он може рећи: наше земље, наша палача, наши дворци, наше шуме, наше творнице, наше радионице; све је његово власништво“.[18)]

16) Види: Драган Марковић, *Задружно управљање,* СНС–ЗСЈ, Београд, 2002.

17) C. Fourier, *Цивилизација и нови социјетарни свијет,* Школска књига, Загреб, 1980, стр. 161.

18) Исто, стр. 166.

До стварне демократизације својинских односа у Србији још увек није дошло јер бирократска и аутократска власт за то истински никад није била заинтересована. Један облик аутократског управљања друштвеном репродукцијом, прикривен формалним самоуправљањем, замењен је другим обликом аутократског управљања прикривеним вишепартијским парламентаризмом. „Иза паравана симулованог парламентаризма, фактички доминира врх једнопартијске власти, односно његов неформални центар моћи, чију вољу скупштина претвара у „вољу народа“, у законе“.[19] Централизована државна власт у функцији располагања централизованим државним власништвом остала је у поседу државне бирократије, једне владајуће партије и једног државног и партијског вође.

Иако се све партије, укључујући и оне најаутократскије, изјашњавају за демократију, у средиште њихових програмских опредељења стављени су приватна и државна својина, док су облици заједничког власништва потиснути на маргине или сасвим занемарени. Демократска странка, Демократска странка Србије као и Г-17 Плус апсолутни примат дају приватној својини, док се Српска радикална странка и Социјалистичка партија Србије залажу за приватну и државну својину. Ниједна странка не даје већи значај акционарству и задругарству запослених, који се у програмским документима већине странака и не спомињу.[20]

Протагонисти свакодневне политичке кампање за приватизацију и апсолутизацију монополистичких облика приватног и државног власништва су оне снаге које то власништво већ поседују или настоје да га се што пре домогну. Из тежње за монополизацијом власништва проистиче тежња за монополизацијом власти, и обратно. А велико приватно богатство насупрот масовног сиромаштва је неизоставни услов и освајања и задржавања освојене власти над обезвлашћеним масама.

Монополистички облик приватног власништва добио је своју идеолошку рационализацију у платформи малих и средњих предузећа као наводно најперспективнијих носилаца економског развоја. Монополистички оријентисаним државно-партијским структурама не одговара непосредно повезивање привредних субјеката у велике корпорације и шире привредне асоцијације које не могу

19) Слободан Вучетић, *Приватизована држава*, исто, стр. 59.

20) Види: Дијана Вукомановић, „Концепти приватизације у програмима политичких партија у првој деценији транзиције у Србији“, *Српска политичка мисао*, бр. 3/2009.

држати под својом доминацијом, због чега су ситносопственичко власништво и привредна аутархија у средишту њихове економске политике. Уместо трансформације на бази демократизације својинских односа, повратак на класичне монополистичке облике власништва води распадању великих система и подстицању сепаратистичких тенденција у свим сферама друштвеног живота. А то уместо демократизације захтева још већу аутократизацију државне власти, која споља мора утицати на одржавање друштвеног поретка.

Као главни ослонац аутократске власти, ствара се својинска структура „на кримигеној основи, с једне стране путем пљачке, а с друге стране, путем ... приватизације, којом се цела предузећа купују будзашто... Опљачкана су будзашто откупљена друштвена предузећа".[21] Сузбијан је и сваки облик економске интеграције који није у интересу и под надзором владајуће државне и страначке елите.[22] Због крупних деформација у политичкој, економској и социјалној структури друштва, Србији прети опасност „од дуготрајног таворења у статусу сиромашног и криминализованог друштва, све већег социјалног раслојавања на врло уску богаташку класу и огромну већину грађана на рубу голе егзистенције, све јачих политичких и социјалних тензија".[23]

Економско и друштвено пропадање Србије може зауставити једино истинска демократизација својинских односа заснована на стварном (индвидуалном и заједничком) својинском субјективитету. Кад најшири слојеви становништва управљају целокупном друштвеном репродукцијом, онда они фактички имају и политичку власт.[24] Зато демократизација својинских односа и јесте најпоузданији пут ка демократском политичком систему и истински демократској заједници.

21) Слободан Вучетић, *Демократија без доказа,* БИГЗ, Београд, 1994, стр. 266/7.

22) Види: Драган Марковић, *Демократија и партократија,* Институт за политичке студије, Београд, 2009.

23) Слободан Вучетић, *Приватизована* држава, исто, стр. 23/4.

24) Види: Драган Марковић, „Перспективе превазилажења партократије и развоја непосредне демократије", *Политичка ревија*, бр 3/2009, стр. 2-6.

Dragan Z. Markovic

DEMOCRATIZATION OF PROPERTY RELATIONS AS A PRECONDITION FOR DEVELOPMENT OF DEMOCRATIC SOCIETY

Summary

Main objective of this paper was to scientifically explain that development of democratic society is not possible without democratization of property relations. Author of the paper came to conclusion that democratization of society and political institutions in Serbia is not possible without a substantial change of property relations; that the objective of modern democratization of property relations through development of the workers' shareholding, stocks and cooperative movement is to strengthen motivation of producers through improvement of their ownership status, as the motivation is a basic factor of economic efficiency in all epochs; that economic and social decay of Serbia could be stopped only by democratization of property relations, which implies that memers of all social classes participate in management of social reproduction, that being also a basic precondition for democratization of political institutions and development of democratic society. In the paper author used theoretically proved scientific method and appropriate scientific bibliography.

Key Words: democratization, property relations, political institutions

ЛИТЕРАТУРА

- Бувач, Драго, *Анатомија јапанског успеха,* Глобус, Загреб, 1982.
- Видојевић, Зоран, „Историјски биланс и будућност демократије“, *Српска политичка мисао*, бр. 3/2009, Институт за политичке студије, Београд
- Ворбас, Џемс, Питер, *Задружна демократија,* Задружна штампарија, 1935.
- Вукомановић, Дијана, „Концепти приватизације у програмима политичких партија у првој деценији транзиције у Србији“, *Српска политичка мисао*, бр 3/2009, Институт за политичке студије, Београд
- Слободан Вучетић, *Приватизована држава* Стубови културе, Београд, 1996.
- John Kenneth Galbraith, *Нова индустријска држава,*
- Стварност, Загреб, 1970.
- Закић-Вујатовић, Зорка, *Кооп-менаџмент,* Дунав група – Дунав preving a. д., Београд, 2000.

- Марковић, Драган, *Демократија и партократија,* Институт за политичке студије, Београд, 2009.
- Марковић, Драган, *Задружно управљање,* СНС –ЗСЈ, Београд, 2002.
- Марковић, Драган, „Перспективе превазилажења партократије и развоја непосредне демократије“, *Политичка ревија,* бр 3/2009, Институт за политичке студије, Београд
- Миленковић, В, *Рад и капитал на западу,* Седма сила, Београд, 1965.
- Joseph A. Schumpeter, *Капитализам, социјализам и демократија,* Глобус, Загреб, 1981.
- Charles Fourier, *Цивилизација и нови социјетарни свијет,* Школска књига, Загреб, 1980.
- Дејвид Хелд, *Демократија и глобални поредак,* „Филип Вишњић“, Београд, 1997.

Resume

In Serbia democratization of property relations has not been achieved yet, because bureaucratic and autocratic government has never been really interested in it. One form of autocratic management of social reproductions, that had been covered by formal self-government, has been substituted with other form of autocratic government that has been masked by multi-party model of parliamentarism. Even though all parties, including even the most autocratic ones, have declared themselves as supporters of democracy, private and state property have become the center of their programs and orientations, while the worker's shareholding and cooperation have been neglected or pushed away to social margins.

The actors of the daily political campaign for privatization and absolutization of monopolistic form of private and state proprietorship are representatives of the forces that already own it, or have been making efforts to quickly appropriate it. Such aspiration for monopolization of the proprietorship derives from an aspiration for monopolization of political power and vice versa. Great private proprietorship (welfare) in the contrast to the mass poverty is an indispensable precondition for gaining and preserving power over dispossessed masses.

Current difficult economic situation and absence of an organized democratic movement with an alternative program – democratic aspirations extremely benefits the aspirations of the "new elite" for re-privatization, that is, for preservation of their own autocratic government. It is more beneficial for autocratic than democratic aspirations as there are no appropriate preconditions for fulfillment of democratic aspirations in autocratic regimes. If there

had been organized democratic forces on the scene, the transformation of property relations in Serbia would have had an objective of economic acquisition of all people and not only some individuals and it would have certainly embarked itself on the path of developed states which had already started the process of socialization of private property.

Овај рад је примљен 22. марта 2010. а прихваћен за штампу на састанку Редакције 25. маја 2010. године.